

Grønn kolonialisme i det arktiske området – episode nr 01

Skrevet på fransk av **Rachel Barbara Häubi**, under tittelen "Le cuivre, l'or vert des uns, la misère des autres", og publisert 30. oktober 2021 på <http://heidi.news>. Oversatt med Google Translate og korrigert av Mardoeke Boekraad og Svein Lund.

Kobber – noens grønne gull, andres elendighet

Lengst nord i Norge, godt over polarsirkelen, truer byggingen av to kobbergruver samiske fiskere og reindriftsutøvere – de siste urfolkene i Europa. To millioner tonn gruveavfall skal dumpes i Repparfjorden hvert år. Med ambisjonen om å bli den «første karbonnøytrale graven i verden» kaller selskapet Nussir ASA seg «en pioner i energiomstillingen». Inntil nylig var Credit Suisse en av hovedinvestorene. Rapport i ruinene av det grønne skiftet.

Glass knaser under fotsporene til Per Johnny Skum, en samisk reindriftsutøver. Han famler seg gjennom ruinene til en forlatt kraftstasjon. I dette tidligere gruveanlegget, som ligger på fjellet med utsikt over Repparfjorden i Norsk Arktis, er 1970-tallet forsteinet. Hansker, toaletter, spisebord, rør ... alt som mangler er arbeiderne. Vi går framover i spøkelsesaktige omgivelser, fulle av plast og rusk, som etter en atomkatastrofe.

«*Det er alltid sånn*», kommenterer Per Johnny og skyver bort en hjelm med foten, «*de kommer med løfter om jobber, går konkurs og stikker av og forlater søppelet sitt*». Helt siden han lærte å gå, har Per Johnny gjeta rein. Halvnomadisk, året hans går i takt med sesongvise flyttinger mellom sommerbeitene hans, på de vindfulle kystene av Repparfjorden, og vinteren i innlandet i Kautokeino, 200 km unna. En eldgammel tradisjon som settes på prøve når den største kobberforekomsten i Norge blir oppdaget i beiten der reinen kalver.

I 1972 ble det bygget veier og beitemarker omgjort til dagbruddsgruver. Folldal Verkbedriften lovet da tjuefem års drift. Seks år senere falt prisen på kobber og kort tid etter det stengte virksomheten dørene.

I dag er historien i ferd med å gjenta seg.

Den digitale og helelektriske boomen gjenoppliver investeringer. Nussir ASA-selskapet ser et potensiale på 80 millioner tonn kobbermalm i to underjordiske forekomster. Nok til å generere 200 til 300 arbeidsplasser i de neste tretti årene. Regjeringen og kommunen har gitt grønt lys, til tross for anke fra Sametinget. Driftsområdet spenner over Ulveryggen og Nussir og vil gripe inn i to reindriftdistrikter. Halvparten av berørte familier vil bli tvunget til å forlate virksomheten, ifølge en rapport.

- *Jeg gir dem ti års utnyttelse før de igjen drar*, sukker han.
- *Hvor lenge har familien din holdt rein her?*, spør jeg.

Han stivner til, så snur han seg mot meg. Det asurblå blikket hans lyste opp et øyeblikk.

- *I hundrevis av år.*

Utvinne natur for klimaet

I følge Nærings- og handelsdepartementet er denne graven nødvendig for energiomstillingen. Med

ambisjonen om å være 100 % elektrifisert, ville det være den "første karbonnøytrale gruva i verden". «Vi driver gruve for en bærekraftig fremtid. Nussir ASA skal være en pioner i klimasammenheng og bidra til å nå målene i Parisavtalen», leser vi på deres hjemmeside. Kobberet som ble utvunnet kan «elektrifisere nesten 2,6 millioner biler», skryter selskapet.

"– Hvorfor skal jeg gi opp livsstilen min, kulturen min og levebrødet mitt slik at andre kan kjøre Tesla?" svarer Per Johnny Skum. Etter en stillhet legger han til: «Man beskytter ikke naturen ved å ødelegge naturen. Hvis klimaet blir varmere, betyr det at naturen prøver å fikse noe, for å komme seg etter et virus."

- Hva om vi er viruset?, lurer jeg høyt.
- Det er mulig, men hvis vi slutter å overutnytte jorden, vil den ikke lenger se oss som en fiende.

I ansiktet hans er besluttsomhet preget av skuffelse. "Mange medlemmer av samfunnet har ikke lenger styrke til å kjempe. Grunnen til at jeg snakker i dag er for at barna mine skal ha muligheten til å velge sin fremtid."

Baksida av en overgang

Noen få kilometer unna er jorden lemlestet, som om en gigantisk skalpell var satt inn i den. Et gapende sår, som det oser giftig turkis vann fra.

«Reinen drikker aldri dette vannet. De lukter at det er forgiftet", sier han. I hendene holder han en detoneringsledning som er funnet under føttene mine, en slags ultrarask lunte som eksploderer i stedet for å brenne. «Da vi var små, tilbrakte vi sommeren her i vår lávvu (tradisjonelt samisk telt, red.anm.), og vi lekte med disse eksplosive trådene, vi laget antenner på hodet. Den skulle aldri være her, sier han og kaster den bak i kjøretøyet.

Og likevel, alt rundt oss er prega av gruvedrifta. I denne månelignende og sterile ørkenen eksisterer steiner, skrapmetall og plast samtidig. Det skal sies at dagbruddene har funnet et nytt liv: I tillegg til lagring av gruveavfall ga Miljødirektoratet i 2007 tillatelse til dumping av oljeboreslam. «Når naturen allerede er ødelagt, bruker de det som en unnskyldning for å fortsette gruvedriften. Ett prosjekt fører alltid til et annet. For en gruve, til og med under jorden, trenger du veier, tunneler, lager og kraftledninger ..." En nesten seks meter bred adkomstvei slynger seg gjennom fjellet og skjærer gjennom vegetasjonen. Snart vil en ny 420 kilovolt høyspentlinje strekke seg mot himmelen for å forsyne Hammerfests oljeindustri med fornybar energi. Nedenfor, ved fjorden, skal det dukke opp et blått ammoniakkanlegg. «Slag etter slag, vi mister deler av vårt territorium. Hvordan skal vi flytte når det ikke er flere flytteveger?" Nussir ASA tilbød økonomisk kompensasjon. "Vi trenger landet, ikke pengene!", understreker han.

Et reinsdyr overrasker oss, tett fulgt av kalven sin; de glir ut av synet vårt like raskt som de kom inn dit. «I forrige uke ble en hanrein viklet inn i en ledning. Hvis vi ikke klarer å fange han i tide med tauverket, har vi ikke noe annet valg enn å ta han ned." I en alder av 52 husker Per Johnny de skremmende dødsfallene til kalving under vårkalvingen som fulgte med gruva. Diagnosen? "Lungebetennelse fra innånding av gruvestøv."

– Reindriften er bærebjelken i samisk kultur og språk. Hvis de fortsetter, sletter de identiteten vår. Og det samme gjelder kystsamene.» På samisk betyr Nussir nese. "Fordi fjellet ser ut som en kjempe som ligger på ryggen, med nesen stikker ut," smiler han. Nedenfor strekker det rolige vannet i Repparfjorden, klassifisert som "nasjonalfjord for atlantisk laks". To millioner tonn kjemikalierester og tungmetaller vil bli dumpet der hvert år, noe som truer den lokale

fiskerinæringa. Havforskningsinstituttet tar avstand fra miljømessig uansvarlighet. Norge er et av de fem siste landene i verden som tillater undervannsdumping av gruveavfall.

Energi har en pris

– Dette er prisen å betale for å ha kobber i verden, sier forsker Marianne Frantzen, i et rom ved Framinstituttet.

Her ser dekoren helt annerledes ut. Vi er i Tromsø, porten til Arktis, utgangspunktet for mange polarekspedisjoner, med kallenavnet Nordens Paris. De vindfulle Finnmarksviddene har veket for glasskorridorer der andre sko klakker. Nordområdesenter for klima- og miljøforskning, FRAM-senteret, vibrerer av forskning og oppdagelse. Marianne Frantzen og Anita Evenset, marinbiologer og økotoksikologer i Akvaplan-niva, ønsker meg velkommen dit. Mellom 2015 og 2017, på oppdrag fra Nussir ASA, og senere med offentlige midler, studerte de effektene av Folldal Verks gruveutslipp på den marine faunaen i Repparfjorden.

• *I den sentrale avsetningssonen vil økosystemet åpenbart ikke overleve. Men utenfor denne begrensede omkretsen, til tross for de negative effektene, spesielt når det gjelder tidlig dødelighet, tyder resultatene på at det vil skje en relativt rask restaurering av bunnsfaunaen etter nedleggelse av operasjonen, begynner Anita Evenset. Strukturen til bunndyrsamfunnet kan imidlertid variere.*

• *Hva vil dette bety for fiskerne?*

• *De må nok flytte aktiviteten sin, men det har knapt vært noen fiskere i Repparfjord på lenge ...*

• *Disse studiene ble utført fire tiår etter at gruen stengte i 1978. Har vi noen formening om påvirkningen i dette intervallet?*

• *Vi har ingen mulighet til å vite hvor lang tid det tok før dyrelivet dukket opp igjen, siden det ikke finnes studier på dette. Men det antas at dette skjedde relativt raskt, basert på andre lignende saker.*

• *Og lokalbefolkningens retur?*

• *De er selvsagt viktige, men de fokuserer ofte på lokale påvirkninger og interessekonflikter, avfeier Marianne Frantzen, før hun legger til: Nussir-tillatelsen er basert på den beste kunnskap vi har i dag. Det er et spørsmål om kompromiss. Skal vi forsyne verden med kobber til det grønne skiftet, så må det utvinnes bærekraftig. Og i motsetning til hva folk tror, kan et undervannsdepot noen steder være mindre risikabelt enn et landdepot. Men selvfølgelig har alt en kostnad.*

Spørsmålet er: hvem betaler?

***

Noen dager tidligere, i Klubbukt, et fiskevær på høyre bredd av Repparfjorden, lød hammerslag i havna. De ledet mine skritt til Einar Juliussen, opptatt av å reparere masten på båten sin. Som etterkommer av en linje med kystsamer er fiske for ham mer enn en jobb, det er forankret i hans identitet. 56-åringen har sett hjembygda tømmes over tid: «fra 70 til 7 innbyggere i dag», sier han. På 1970-tallet dumpet gruveselskapet Folldal Verk over tre millioner tonn gruveavfall i Repparfjorden. Einar minnes: «Seks år etter at operasjonen startet var det ingen torsk. Det var bare tretti år senere at fisken gradvis dukket opp igjen, men situasjonen har fortsatt ikke kommet seg helt.» Nussir ASA planlegger å slippe ut tjue ganger mer avgangsmasse enn forgjengeren. For Einar kan dette få ringvirkninger utover fjorden: «Hvert år legger torsken eggene sine i Repparfjorden. Hvis de ødelegger gyteområdene med gruedrift, vil det påvirke fiskebestanden i Barentshavet.»

Han legger til: «Havstrømmen kan også frakte partikler til havs. Vi vet at alt som forlater vannet i Repparfjorden kan finnes flere kilometer unna på øya Seiland.»

• *Avbryter jeg deg?* En annen mann har dukket opp på kaia, som knirker under føttene hans. Smilende ansikt, iført snøhvitt hår. Thor Andersen, 57, er kjent med kontroversen rundt Nussir. Fordi en aktivistleir, som blokkerer starten på utgravninger for den fremtidige gruven, har blitt satt opp foran hans hus. "Jeg gir dem vann og strøm, de kjemper for rettighetene våre," forklarer han. Han er også en samisk fisker: «Jeg var tenåring da gruvedriften begynte. Før det var fisket utmerket; vi levde veldig godt på det. Men da driften starta, var det ingen som ville kjøpe fisken lenger fordi gjellene deres var grønne», han gjør grimaser og peker på halsen sin. "Vi prøvde å spise det, men det var forferdelig. Selv katten ville ikke ha det. Og det var bare en tjuendedel av det de planlegger å dumpe i dag!" En slegge som vil slå ut næringen hans: «Jeg endte opp med å selge båten min og jobbe for et oljeselskap for å tjene til livets opphold. De eneste som har holdt stand er eierne av store båter, i stand til å navigere på Barentshavet, fortsetter han. Men jo større båten er, jo mer vil det kreve å fiske for å gjøre den lønnsom." Kostnaden er også sosial, noe hans sidemann Einar vitner om: «Plutselig var faren min jevnlig borte i tre måneder på rad fordi han måtte ut og fiske langt unna. Hjemme var vi en familie med en forelder amputert bort."

• *Hvis den nye gruven fortsetter, må du også være borte i tre måneder?*

• *Tre måneder eller enda mer. Det strider mot vår kultur. For oss er familieliv og lokalt fiske uatskillelige. Hvis vi må gå langt bort, vil kulturen vår raskt bryte sammen.*

Nå som fiskeriet er tilbake på sporet, har Thor sluttet i oljejobben og anskaffer seg en båt igjen. Øynene hans glitrer når han snakker om den. «Den er bare på 28 fot. Hvis gruva åpner, kan det bli vanskelig. Men jeg drømmer bare om én ting: å kunne leve av naturen, jakt og fiske igjen."

Rundt oss er vann et uforstyrrelig speil. Bare måkeskriket og knirkingen fra lasterommene bryter stillheten.

— *Det er en spøk å si at vi kaster søppel i sjøen for det grønne skiftet, sier Einar. Jeg har alltid hatt inntrykk av at Finnmark var en koloni i utkanten av Europa. Nå er jeg ikke i tvil."*

* * *

Administrerende direktør i Nussir ASA, Øystein Rushfeldt, som blei kontaktet gjennom videokonferanse da jeg kom tilbake, gir selskapets versjon: «Hvis prosjektet hadde brutt menneskerettighetene, ville regjeringen, som følger norsk lov, aldri gitt oss grønt lys. Historisk sett har området hatt gruvedrift på overflaten, uten bevis for negativ innvirkning på reindriftsutøvere og fiskere. Reindriften vil ikke bli berørt, da de nye gruvene vil ligge under bakken, og det er få, om noen, yrkesfiskere i Repparfjord. Jeg har aldri hørt om fiskere som skulle ha avbrutt yrkesaktiviteten sin på grunn av gruveavfall.»

Denne rapporten ble produsert med støtte fra et stipend tildelt av Jordi Foundation for Journalism.